

Historia obchodów 11 Listopada

Dzień 11 listopada został wprowadzony do oficjalnego kalendarza świąt państwowych stosunkowo późno, bo dopiero pod koniec lat trzydziestych XX w. Ustawa Sejmu RP z 23 kwietnia 1937 r. głosiła, że dzień ów, „jako rocznica odzyskania przez Naród Polski niepodległego bytu państwowego i jako dzień po wsze czasy związany z wielkim imieniem Józefa Piłsudskiego, zwycięskiego Wodza Naczelnego w walkach o wolność Ojczyzny – jest uroczystym Świętem Niepodległości”.

Data 11 listopada 1918 r. upamiętniała moment przekazania przez Radę Regencyjną pełni władzy wojskowej Józefowi Piłsudskiemu. Także tego dnia Niemcy zawarły rozejm z państwami ententy we francuskim Compiègne, który *de facto* kończył I wojnę światową. Rocznicę tamtych wydarzeń obchodzono w Polsce co prawda już od 1919 r., niemniej jednak miały one charakter czysto wojskowy. Sytuacja uległa zmianie po przewrocie majowym 1926 r. Piłsudski – piastujący wówczas urząd premiera RP – ustanowił 11 listopada dniem wolnym od pracy w administracji rządowej; kilka lat później stał się także dniem wolnym w nauce. Odtąd w całym kraju odprawiano nabożeństwa w intencji ojczyzny, organizowano akademie i wieczornice oraz uroczyste parady wojskowe. W Drugiej Rzeczypospolitej Święto Niepodległości oficjalnie obchodzono tylko dwa razy – w 1937 i 1938 r.

Marszałek Józef Piłsudski wśród oficerów 66. kaszubskiego pułku piechoty w Toruniu, 5 VI 1921 r.; IPN BU 024/86

Dokumenty z lat 1918-1945

Agresja III Rzeszy i Związku Sowieckiego na Polskę we wrześniu 1939 r. w zasadniczy sposób wpłynęła na kultywowanie Święta Niepodległości. Oficjalnie obchodziły je jedynie władze polskie na wychodźstwie oraz Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie. Zupełnie inaczej sytuacja wyglądała na terenach znajdujących się pod okupacją niemiecką i sowiecką, gdzie z całą bezwzględnością zwalczano wszelkie przejawy „pańskiej” Polski. Mimo to Polacy nie zapominali o obchodach rocznicy powrotu niepodległej Polski na mapę Europy, m.in. publikując w prasie konspiracyjnej okolicznościowe artykuły przypominające wydarzenia sprzed ponad dwudziestu lat. W kościołach odprawiano nabożeństwa, a miejsca pamięci narodowej – takie jak np. Grób Nieznanego Żołnierza czy pomnik księcia Józefa Poniatowskiego w Warszawie – pod osłoną nocy ozdabiano biało-czerwonymi flagami i kwiatami. Na kamienicach, murach, słupach ogłoszeniowych i tramwajowych pojawiały się napisy: „11 XI 1918”, „Polska żyje!” i „Polska zwycięży!”.

W 1944 r. dzień odzyskania przez Polskę niepodległości obchodzono już w zupełnie innych warunkach. Na terenach wyzwolonych spod niemieckiej okupacji centralne obchody zorganizowano w Lublinie, gdzie ulokowały się władze komunistyczne – Krajowa Rada Narodowa i Polski Komitet

Wyzwolenia Narodowego. Przez miasto przeszła parada wojskowa z udziałem żołnierzy „ludowego” Wojska Polskiego i Armii Czerwonej, a w Teatrze Miejskim odbyła się uroczysta akademicka z udziałem najwyższych czynników państwowych. Swoją formą uroczystości nawiązywały do tych sprzed wojny. W ten bowiem sposób komuniści chcieli podkreślić kontynuację władzy politycznej i tradycji walk o niepodległość. Służyć temu miał także udział komunistycznych notabli w mszach za ojczyznę.

Nowa sytuacja społeczno-polityczna Polski po zakończeniu II wojny światowej wpłynęła na zmiany w kalendarzu świąt państwowych. W 1945 r. władze komunistyczne zlikwidowały Święto Niepodległości, a w jego miejsce ustanowiły Narodowe Święto Odrodzenia Polski, obchodzone w rocznicę ogłoszenia Manifestu PKWN w Chełmie 22 lipca 1944 r. W ten sposób komuniści próbowali wymazać z przestrzeni publicznej i społecznej świadomości postać pierwszego marszałka Polski oraz datę 11 listopada 1918 r., którą na wiele lat miały zastąpić inne listopadowe rocznice – wybuchu rewolucji bolszewickiej (według kalendarza gregoriańskiego w nocy z 6 na 7 listopada 1917 r.) oraz powstania Tymczasowego Rządu Ludowego Republiki Polskiej pod kierownictwem socjalisty Ignacego Daszyńskiego (w nocy z 6 na 7 listopada 1918 r.). Święto Niepodległości zostało zakazane, a jakiegokolwiek formy obchodów były traktowane jako nielegalne i z całą bezwzględnością zwalczane przez komunistyczny reżim.

Fotografie ze zbiorów Ambasady RP w Watykanie dot. obchodów święta niepodległości w dn. 11 XI 1948 r., IPN BU 3454/307

Dokumenty z lat 1945-1977

Sytuacja uległa zmianie wraz z powstaniem pod koniec lat siedemdziesiątych opozycji politycznej. W dniu 11 listopada 1978 r. środowiska opozycyjne po raz pierwszy od zakończenia wojny publicznie manifestowały rocznicę powrotu niepodległej i suwerennej Polski na mapę Europy. Inicjatorem niezależnych obchodów był Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela, który przy aktywnym wsparciu środowisk kombatanckich i niepodległościowych, studenckich, a także Kościoła katolickiego zorganizował uroczystości w Gdańsku, Krakowie, Lublinie, Łodzi i Warszawie. W następnych latach w organizację obchodów włączyła się m.in. Konfederacja Polski Niepodległej (nawiązująca do tradycji piłsudczykowskich) oraz Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”. Należne miejsce świętu przywrócono w okresie „karnawału Solidarności” (1980-1981), kiedy to celebrowano je w sposób całkowicie jawny.

Po wprowadzeniu stanu wojennego w grudniu 1981 r. i delegalizacji „Solidarności”, środowiska opozycyjne przez całe lata osiemdziesiąte organizowały niezależne od władz komunistycznych obchody wydarzeń z 1918 r. Odprawiano nabożeństwa, organizowano marsze patriotyczne, składano kwiaty i wieńce w miejscach pamięci ważnych dla historii Polski, takich jak np. Grób Nieznanego Żołnierza w Warszawie i Krakowie czy pomnik Konstytucji 3 Maja w Lublinie. Mimo że władze komunistyczne także włączały się w obchody, czego wyrazem było składanie kwiatów na Grobie Nieznanego Żołnierza w Warszawie, to aparat państwowo-partyjny przy znacznym wsparciu SB, MO i ZOMO starał się utrudniać społeczeństwu niezależne świętowanie. Manifestacje patriotyczne rozpędzano pałkami i gazem, tak jak to miało miejsce w Gdańsku, Katowicach czy Poznaniu w 1988 r., a jej uczestników poddawano represjom.

Fotografia z obchodów Dnia Niepodległości w Bielsku-Białej w dn. 11 XI 1981 r., IPN Ka 047/1020.

Dokumenty z lat 1978-1990

Mimo tych działań postać pierwszego marszałka Polski oraz data 11 listopada 1918 r. na stałe powróciły do przestrzeni publicznej. Do tego stopnia, że Sejm PRL ustawą z 15 lutego 1989 r. przywrócił do kalendarza świąt państwowych 11 listopada pod nieco zmienioną nazwą, jako Narodowe Święto Niepodległości.

dr Mariusz Żuławnik,
zastępca dyrektora Archiwum IPN